

Anadolu Taş Tezyinatında
HAYVAN ÜSLUBU
(Erken Devir Örnekleri Üzerine Bir Deneme)

Kenan BİLİCİ (*)

Anadolu Türk Sanatı araştırmalarının, özellikle son yıllarda, mimari plan tipleri kadar mimari elemanlar ve bezeme üzerinde yoğunlaştığı izlenmektedir. Gerek bölgeler ve stiller arasındaki biçimsel ilişkileri daha yakından değerlendiren ayrıntılı etüdler, gerekse zengin figür ve motif repertuarını sunan birbirinden farklı metodik denemeler, Anadolu Türk Sanatı'nın dekoratif karakterini açıklayıcı bir süreklilik göstermektedir. Denebilir ki, Türk Sanat Tarihçiliđi, genelde bütün bu denemeleri derleyici ve bütüne ulaştırıcı bir gelişme içerisinde.

Ortaçađ boyunca, yapıları süsleyen motif repertuarının zenginliği (kullanılan motifler ne olursa olsun) ele aldığımız dönemler içerisinde, anlamları, konuları ya da plastisiteleri bakımından bazı lokal ayrımlarla tesbit edilmektedir. Ancak, XI. ve XIII. yüzyılın ilk çeyreği gibi erken dönemlerde bu lokal ayrımları saptamak o kadar kolay olmamaktadır. Geometrik, bitkisel, yazı, figürlü ve mimari elemanlardan oluşan motifler arasında durulmuş, oturmuş genel prensiplerin azlığına karşın, bazen yeni karşılaştığı verilerle derhal anlaşılan, bazen onları temsil eden ve bazen de düşünce ya da madde olarak devşiren faydacı, açık ve toleranslı bir anlayış da dikkat çekmektedir. Bu süs ögeleri arasında «figürlü» adı verilen grup; yani insan, hayvan ve bir dizi fantastik yaratık, başlıbaşına bir zenginlik taşıdığından, yalnızca bu alana yönelik çalışmalar da yapılmıştır (1). Aşağıdaki incelememizde, özel bir grup olarak ele alacağımız «hayvan üslubu» örnekleri, sözkonusu çalışmalarda, tam ve açık bir tanımlamayla benzeri figür türlerinden ayrılmamış, yalnızca

(*) Ankara Üniv. D.T.C. Fakültesi, Arkeoloji - Sanat Tarihi Böl.

(1) Doğrudan bu alana yönelik çalışmalar için bkz. : ÖNEY, G., **Anadolu Selçuklularında Heykel Figürlü Kabartma ve XIV. - XV. Asırlarda Devamı**, A.Ü.D.T.C. Fak. Sanat Tarihi Kürsüsü (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Ankara, 1966; GÜNDOĞDU, H., **Türk Mimarisinde Figürlü Taş Plastik**, İ.Ü. Ed. Fak. Türk Sanatı Kürsüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1979.

genel figürlü tasvirlerin, sembolik anlamları, genellemeler ve karşılaştırmalar üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte, Anadolu Türk Sanatı'ndaki hayvan figürlerinin ikonografik kaynaklarının tam olarak sınıflanmayışı ve bu figürlerin genel kültür bütünü içinde hangi bileşenlerin ürünü olduğunun tam olarak bilinemeyişi, figürler hakkındaki bilgilerimizin eksik kalmasına neden olmaktadır.

Çalışmalarda da görüldüğü üzere, genel olarak Anadolu'daki hayvan figürlerini, İran - Sasani çevresi, Anadolu'nun yerleşik kültürleri ve Orta Asya hayvan üslubu gibi üç kaynağa bağlamak şimdilik doğru gibi gözükmektedir. Bununla birlikte, bu üç kaynaktan özellikle Orta Asya hayvan üslubunun Anadolu'ya etkilerini açıklayıcı, bu üslup bütünlüğünün formel ve dekoratif karakterini tesbit edici çalışmaların «yetersizliği» de göze çarpmaktadır.

Aşağıda ele alacağımız «Anadolu Taş Tezyinatında Hayvan Üslubu» konulu inceleme, Orta Asya hayvan üslubunun farklı bir yöre, yüzyıl ve malzeme üzerindeki uzantılarını tanıtmaya ve yukarıda açıklanmaya çalışılan sorunlara bir «çözüm denemesi» getirmeyi amaçlamaktadır.

Büyük kültürlerle sahne olan Orta Asya'nın geniş faunası, M.Ö. VII. yüzyıldan sonra «hayvan üslubu» denilen yeni bir eğilimle dikkat çekici bir yön kazanır. Kıtanın batısında İskit, orta ve doğu kesimlerinde ise Hun Sanatı'nda değişik inançlarla, farklı coğrafi ve sosyo-ekonomik koşullar altında ve fakat kendi geleneksel özü içerisinde biçimlenen «hayvan üslubu», Asya'nın farklı yörelerinde kendine geniş bir uygulama alanı bulur. Özellikle Hun Sanatı'nda «ünik bir stilizasyon»la karşımıza çıkan bu üslup, geniş bir hayvanlar alemi ile bunların çeşitli malzemelere, değişik karakterlerle yansımaları olarak özetlenebilir. Arslan, boğa, geyik, kurt, pars, kartal, dağ koyunu gibi hayvanlar at koşum takımlarında, kılıç kabzalarında, eğerlerde, keçe örtülerde, mataralarda, insan ceketlerine uygulanan dövmelerde adeta «baş rol» oynarlar.

Başta da değindiğimiz gibi, M.Ö. VII. yüzyıldan itibaren, Orta Asya steplerinde kronolojisi kısmen bilinen ve Sanat Tarihi bakımından önemli, etkileri geniş ve bütün Orta Asyalı kavimler kadar Türklerin de bilimsel verilere dayanarak, üzerinde hak iddia edebilecekleri bu göçebe sanatını, Rostovtzeff «hayvan üslubu» olarak adlandırır ve kaynağının da Orta Asya'da bir yerde aranması gerektiğini belirtir (2). Orta As-

(2) ROSTOVITZEFF, M.I., *The Animal Style in South Russia and China*, Princeton. 1929, s. 4, 68, 105-106.

ya hayvan üslubunun tanım ve kaynağı üzerine Borovka, Schefold, Grousset, Diez, Hancar, Strzygowski ve diğer araştırmacıların söylediklerini (3) özetleyecek olursak; «hayvan üslubu» ilk olarak Karasuk, Targar ve Mayemir kültürlerinde başlayıp, Güney Rusya, Pazırık, Ordos, Luristan bölgelerinde genişler ve buradan Hunlarla Orta Asya'ya, İskitlerle Pontik bozkırlarına, Avarlarla Macaristan'a kadar yayılır. Daha sonra İslâmiyet'in Türklerce kabulü ile Gaznelilerle Asya'nın güney-batısına, Abbasilerle Samarra, Büyük Selçuklularla İran, Irak ve Anadolu gibi merkezlere girerek, X - XIV. yüzyıllar arasında bütün Türk-İslâm Sanatı içine dağılır (4).

Mahiyetini koruyucu, tılsımlı ve süsleyici semboller olarak özetliyebileceğimiz «hayvan üslubu», hayvanlara karşı duyulan ilginin inançlara uygun biçimde tasvir edilmesidir (5). Birbirine girmiş gruplar, kaçma-kovalama, saldırı, tek ya da grup hayvanlar asıl konuyu oluşturur. Keçe, yün, deri, boynuz, kemik, fildişi, metal ve ahşap malzeme üzerinde uygulanan konulara, ayrıca göçebenin taşıyabileceği eşyada da rastlanmaktadır (Res. 1-4). Özellikle içinde yer aldığı hayvanla birlikte, natürlist bazı motifler, fantastik bir düzen kurgusuna sahiptir.

Konu ve malzemesi, bütün bölge ve dönemlerde az-çok değişmelerle

(3) BOROVKA, G., *Scythian Art*, London. 1928, s. 35-36, 38; ROERICH, J.N., *The Animal Style among the Nomad Tribes of Northern Tibet*, Prague. 1930, s. 35 SCHEFOLD, K., «Der skythische Tierstil in Südrussland», *Eurasia Septentrionalis Antiqua*, XII, Helsinki. 1938, s. 1-78; GROUSSET, R., «Les Cadres Historiques et L'Evolution De L'Art en Asie», *Arts Musulmans Extrême-Orient*, Paris, 1939, s. V-IX; DIEZ, E., *Türk Sanatı, Başlangıcından Günümüze Kadar*, Çev.: O. Aslanapa, İ.Ü. Ed. Fak. Yay. Sanat Tarihi Enstitüsü: No. 1, İstanbul, 1946, s. 8; HANCAR, F., «The Eurasian Animal Style and the Altai Complex», *Artibus Asiae*, Vol: XV, 1/2, Ascona, Switzerland. 1952, s., 171-194; BUSSAGLI, M., «Aspects of Magic in Asia», *Encyclopedia of World Art*, IX, London, 1964, s. 388-393; BOARDMAN, J., *Pre Classical From Crete to Archaic Greece*. Penguin Books. Middlesex, England. 1967, s. 170; OKLADNIKOV, A.P., *Ancient Population of Siberia and Its Cultures*. New York. 1971, s. 35; STRZYGOWSKI, J., «Türkler ve Orta Asya Sanatı Meselesi», Çev: C. Köprülü, *Eski Türk Sanatı ve Avrupa'ya Etkisi*, İis Bankası Kültür Yay.: 152, (1974), s. 1-118; DİYARBEKİRLİ, N., *Hum Sanatı*, İstanbul. 1972.

(4) ÖGEL, B., *İslâmivetten Önce Türk Kültür Tarihi, Orta Asya Kavnak ve Buluntularına Göre*, T.İ.K. Yay. VII, Seri No. 42, Ankara, 1962; ÖNEY, G., «Anadolu Selçuklularında Hevkel, Figürlü Kabartma ve Kaynakları hakkında notlar», *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I (1969), Ankara, 1970, s. 187-191; DİYARBEKİRLİ, N., a.g.e.

(5) ALFÖLDİ, A., «Die theriomorphe Weltbetrachtung in den hochasiatischen Kulturen», *Archäologischer Anzeiger*, Berlin. 1931, s. 393-418.

devam eden «hayvan üsubu»nun estetik özellikleri genel olarak üsluplaşma, kalıplaşmış bir sembolizm, dinamik, canlı bir anlatım, coşkulu ve süratli hareketler olarak özetlenebilir (6).

İskit ve Hun sanatında maden, ahşap ve kemik el sanatı eserlerinde uygulanan «eğri kesim» tekniği de konumuz açısından önem taşımaktadır (7).

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız genel formlarda büyük benzerlikler gösteren Anadolu'daki bilinen en erken tarihli örnek, Diyarbakır Dış Kale'de karşımıza çıkar. Gabriel'e göre (8) XL. burçta, ön cephenin sağ ve solundaki eğik yan duvarlarında ve cephedeki kufi yazılı bordürün bitim yerinden aşağı bir seviyeye gelecek şekilde, simetrik olarak yerleştirilmiş bir kartal-tavşan mücadele sahnesi yer almaktadır (Res. 5).

Kitabesi H.482 (1089/90 M.) tarihini veren burcun ön cephesine doğru yönelmiş vaziyetteki figürler 0,70 x 0,35 m. ölçülerindedir ve dolgun yüksek kabartma olarak işlenmiştir (9). Üstte yenen hayvan olarak tasvir edilen kartal, profilden işlenmiştir ve alttaki tavşanı boynundan galamaktadır. Altta yenilen hayvan olarak yine profilden tasvir edilen tavşanlardan, burcun sağ tarafında yer alan figür pek seçilememektedir (Res. 6). Sol yandaki figür, saldıran hayvandan kurtulmak istercesine, çaresizlikle geriye dönmüş başı ve attığı adımlarıyla saldırının sonucuna katlanmaktadır.

İkinci örnek olarak Diyarbakır Artukoğulları Kalesi'nde, iç kaleyi şehirden ayıran Dicle ve Oğrun Kapı diye adlandırılan kapıda, portal kemerinin sol ayağında ve neshi kitabe bordürünün bitim yerinde ise oldukça harap durumda bir arslan - boğa mücadele sahnesi yer almaktadır (Res. 7). Kitabesinde, yapının H.603 (1207/8 M.) tarihinde yapıldığı göz-

(6) DIEZ, E., a.g.e., s. 9; ÖGEL, B., a.g.e., s. 57; BOARDMANN, J., a.g.e., s. 170; RICE, T.T. *Ancient Peoples and Places, The Scythians*, London. 1957, s. 147-151; ÖNEY, G., a.g.e., s. 189; OKLADNIKOV, A.P., a.g.e., s. 35; DİYARBEKİRLİ, N., a.g.e., s. 114-121.

(7) Eğri Kesim tekniği için bkz: HERZFELD, E., *Die Malereien von Samarra*, Berlin. 1927; ETTINGHAUSEN, R., «The Beveled Style in the Post-Samarra Period», *Archaeologica Orientalia*; in *Memoriam Ernst Herzfeld*, New York, 1952, s. 72-83, Pl. IX-XVI.

(8) GABRIEL, A., *Voyages Archéologiques Dans la Turquie Orientale*, I. Texte, Paris, 1940, s. 166, Fig. 135, Insc. No. 58; Planrhes, Pl. LXVII. 4.

(9) BERCHEM, M. v STRZYGOWSKI, J., *Amida*, Heidelberg. 1910, s. 38, Insc. No: 116, pl. VII. 1.

önüne getirilecek olursa, inceleme konusu olan figürlerin de aynı tarihlerde yapılmış olabileceği düşünülebilir (10). Diyarbakır Ulu camisi örneğinde de görüleceği üzere, arslanın üstte yenen hayvan; boğanın ise altta yenilen hayvan olarak canlandırdığı tasvir, 0,9 x 1,00 m. ölçülerinde yüksek kabartma olarak işlenmiştir. Son derece stilize ve kaba hatlara sahip olan figürlerin, tahrip olmadan önce, Ulu cami ile benzerlik içinde olduğu muhakkaktır (11).

Diyarbakır Ulu camisinin doğu girişinde, portalin çarşıya bakan yüzündeki kemerin üstünde, iki yana simetrik olarak yerleştirilmiş arslan-boğa mücadele sahnesi, Anadolu örnekleri arasında değişik formuyla dikkati çeker (Res. 8, 9).

Kemerin üzerine sağlı sollu yerleştirilen kabartmaların üzerinde enli bir kufi yazı bordürü uzanmasına karşın, bu kitabede herhangi bir tarihe rastlanmamaktadır (12). 1,00 x 0,80 m. ölçülerinde, eğri kesim tekniği ile işlenen yüksek kabartmada, galip hayvan olarak tasvir edilen arslanların başları cepheden, gövde ve ayakları ise profilden işlenmiştir. Adeta bir mask izlenimi veren başta sivri kulaklar, iri gözler, yassı büyük burun ve sarkık yanaklar görülür. Gövdede derin çizgilerin meydana getirdiği yuvarla khatlar, adaleleri oldukça belirginleştirmiştir. Özellikle arka ayakların geriye ve ileriye uzatılışı, figürün yaptığı hareketi kuvvetlendirmektedir. Ön ayaklardan yalnızca biri görülebilmektedir. Diğer ayak ise daha geri planda ve baş hizasında kaldığından görülememektedir. Kuvvetli pençeler, boğayı sırtından kavramıştır. Kuyruk ise, yukarı doğru helezoni bir kıvrım yapmaktadır. Altta yenilen hayvan olarak tasvir edilen boğalar, tamamen profilden canlandırılmıştır. Üstteki figürün ezici ağırlığı altında, bir yandan çöken, bir yandan da kaçmaya çabalayan figürün çaresizliği, saldırı sahnesini tamamlamaktadır. Ayaklar, bu hareketli sahneye canlılık katacak kadar farklı yönelişler içinde verilmiştir. Ön bacakların ve tek arka bacağın gövde altında toplanmasıyla

(10) BERCEM, M.v-STRZYGOWSKI, J., a.g.e., s. 376, Abb. 329; GABRIEL, A., a.g.e., s. 153, fig. 124; ÇETİNTAŞ, S., Sivas Darüşşifası 1217 (614 h.), İstanbul 1953, s. 31, res. 17.

(11) Texier'nin bir çiziminden de anlaşılacağı üzere, kapı kemerinin iki yanına simetrik olarak yerleştirilmiş olan figürlerden, bugün yalnızca inceleme konusu olan sol taraftakine rastlanmaktadır (Çizim için bkz: BERCEM, M. v STRZYGOWSKI, J., a.g.e., s. 296, Abb. 244). Sağ tarafta yer alan figürlerin bugün nerede bulunduğu bilinmemektedir.

(12) BERCEM, M. v. STRZYGOWSKI, J., a.g.e., s. 67; GABRIEL, A., a.g.e., s. 330, Insc. No: 89; AKOK, M., «Diyarbakır Ulucami Mimari Manzumesi», Vakıflar Dergisi, Sayı: VIII, Ankara, 1969, s. 113-139.

yaratılan etki, hareketli bir film sahnesinden alınmış gibi bir izlenim bırakmaktadır (Res. 9).

Niksar'ın Kurudere mahallesinde, «Çöreği Büyük Tekkesi» adıyla yayınlara geçen (13) yapının, sokağa bakan doğu cephesinde yer alan portalinde, mukarnaslı kavsaranın alttan üç ve beşinci sırasının ortasında, kabaca ters T formlu bir taş üzerindeki geyik figürü de, oldukça ilgi çekici bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (Res. 10).

Orijinal kitabe yeri, bugün XX. yüzyıla ait bir ekle kapatılmış olduğundan, yapının tarihi hakkında pek birşey bilinmemesine karşın, konuyla ilgilenen uzmanlar, yapıyı XIII. ya da XIV. yüzyıl gibi uzun bir zaman kesiti içine tarihlendirmektedirler (14).

0,70 x 0,70 m. ölçülerinde alçak kabartma olarak yapılan figür, profilden ve başı sağa dönük olarak verilmiştir. Baş, bütün sırtı kaplayacak şekilde geirye dönüktür. Göz belli belirsiz seçilmektedir. Burun ve dudak ayrıntıları ise, yüzeysel çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Ayrıca başın üzerinde yassı ve dilimli bir satır şeklinde palmet izlenimi veren boynuz yer almaktadır. Başın her iki yanındaki kulaklar sivridir. Boyun ve gerdan ise, yuvarlak çizgilerle özetlenmiştir. Ayaklar, yuvarlak hatlarla işlenen yassı ve uzun gövdenin altına toplanmıştır. Ön ve arka sol ayaklar çift tırnaklı olarak işlenmiş olup, ön sağ ayak gövde altına gizlenmiştir. Arka sağ ayak tırnağında ise hiçbir detay seçilemez. Adaleler, çizgisel bir ifadeyle belirtilmiştir. Kuyruk, gövdenin bitimine uygun ve bitişik bir şekilde kıvrım yaparak, arka sol ayağa değer (Res. 11). Niksar Çöreği Büyük Tekkesi portalindeki geyik figürü, bu özellikleriyle, Anadolu'da ünik bir form olarak belirmektedir.

Buraya kadarki genel gelişim çizgisi içerisinde, Orta Asya hayvan üslubunun Anadolu'daki uzantıları tanıtılmış olmaktadır.

XI. ve XIII. yüzyılın ilk yarısına kadar yapılmış olan Anadolu Türk mimari eserlerinden sağlam olarak ve değişikliğe uğramadan günümüze

(13) İSMAİL HAKKI (UZUNÇARŞILI), *Kitabeler*, İstanbul, 1927, s. 71-72; GABRIEL, A., *Monuments Turcs D'Anatolie*, Tome Deuxième, E. De Bocard, Paris, 1934, s. 123; EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ'NDEN SEÇMELER, Haz.: Atsız, I. Cilt, 1000 Temel Eser, İstanbul, 1971, s. 239.

(14) GABRIEL, A., a.g.e., s. 123; RICE, T.T., *The Seljuks in Asia Minor*, New York; 1961, s. 170; KURAN, A., *Anadolu Medreseleri*, I. Cilt, Ankara, 1969, s. 63; ÖDEKAN, A., *Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örüntüleri*, İ.T.Ü. Mimarlık Fak. İstanbul, 1977, s. 82; MÜLAYİM, S., «Anadolu'da Hayvan Üslubunun Bir Örneği», VII. Sanat Tarihi Semineri (Seminer sunulan bildiriler, yayınlanmamış), İstanbul, 1982 (Mayıs).

ulaşabilenlerin sayıca az olduğu gözönüne getirilecek olursa, ele aldığımız dönem içindeki gelişimi temsil eden örnekler göre, denebilir ki, «hayvan üslubu» cami, tekke ve kale yapılarında karşımıza çıkmaktadır (15).

Özellikle Artukoğulları bölgesine özgü bir «konu bütünlüğü», Anadolu örnekleri arasında hemen dikkati çeker. Diyarbakır Ulu Cami, Diyarbakır İç ve Dış Kale surlarındaki saldırı sahnelerini konu alan örnekler, bu sahada Hun hayvan üslubunun kesin etkilerini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca simetrik yerleştirme, fikir olarak Orta Asya şaman inançlarından gelme sembolik anlatımları da içermektedir.

Niksar Çöreği Büyük Tekkesi portalindeki geyik figürü ise, İskit hayvan üslubunun izlerini yansıtmaktadır. Konu olarak İskit örneklerini anımsatacak kadar benzerlik gösteren bu figürün, yapının fonksiyonuyla ilgili çözemediğimiz sembolik bir anlamı olduğu da muhakkaktır.

Orta Asya hayvan üslubundan gelen «eğri kesim» tekniğinin, Anadolu'da taşa tercüme edildiği görülmektedir. Hun ve İskit Sanatı'nda çeşitli malzemeler üzerine uygulanan «eğri kesim» tekniği, hayvan üslubunu yansıtan örnekler arasında, yine ilgi çekici bir biçimde Artukoğulları bölgesinde yoğunluk kazanmaktadır. Diyarbakır ve Niksar'da karşımıza çıkan örneklerin kronolojik boyutu ise, XI ile XIII. yüzyıllar arasında bir tarihlenme göstermektedir .

Özet ve sonuç olarak denebilir ki, tarihi gelişme ve inançlarla bağlantılı olarak doğan, belirli bir dönem bu şartlar birarada olduğu için yaşayan ve Erken Devir Anadolu Türk Mimarisi'nde en anıtsal örneklerini veren Orta Asya hayvan üslubunun, Anadolu'daki uzantılarını tanıma amacını taşıyan denememizin, ileriki araştırmalarda ortaya çıkacak yeni verilerin de katkısıyla genişleyeceğini umuyoruz.

(15) Bu denememizde, yalnızca Selçuklu erken devir insitu mimari eserleri konu edilmiştir. Çeşitli müzelerde bulunan mimari plastik ve el sanatları dallarında, bu örneklerin çokça bulunduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bir genelleme yapabilmek için malzeme alanında genişletme yapmak umudundayız.

BİBLİYOGRAFYA

- AKOK, M., «Diyarbakır Ulucamî Mimarî Manzumesi», **Vakıflar Dergisi**, Sayı: VIII, Ankara, 1969, s. 113-139.
- ALFÖLDİ, A., «Die theriomorphe Weltbetrachtung in den hochasiatischen Kulturen», **Archäologischer Anzeiger**, Berlin, 1931, s. 393-418.
- BERCHEM, M. v STRZYGOWSKI, J., **Amida**, Heidelberg, 1910.
- BOARDMANN, J., **Pre Classical From Crete to Archaic Greece**. Penguin Books, Middlesex, England, 1967.
- BOROVKA, G., **Scythian Art**, London, 1928.
- BUSSAGLI, M., «Aspects of Magic in Asia», **Encyclopedia of World Art**, IX, London, 1964, s. 388-393.
- ÇETİNTAŞ, S., **Sivas Darüşşifası 1217 (614 h.)**, İstanbul, 1953.
- DIEZ, E., **Türk Sanatı, Başlangıcından Günümüze Kadar**, Çev.: O. Aslanapa, İ.Ü. Ed. Fak. Yay. Sanat Tarihi Enstitüsü: No. 1, İstanbul, 1946.
- DİYARBEKİRLİ, N., **Hun Sanatı**, İstanbul, 1972.
- ETTINGHAUSEN, R., «The Beveled Style in the Post Samarra Period», **Archeologico Orientalia**; In Memoriam Ernst Herzfeld, New York, 1952, s. 72-83.
- EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ'NDEN SEÇMELER, Haz.: Atsız, I. Cilt, 1000 Temel Eser, İstanbul, 1971.
- GABRIEL, A., **Monuments Turcs D'Anatolie**, Tome Deuxième, E. De Boccard, Paris, 1934.
- GABRIEL, A., **Voyages Archéologiques Dans la Turquie Orientale**, I, Texte, Paris, 1940.
- GROUSSET, R., «Les Cadres Historiques et L'Evolution De L'Art en Asie», **Arts Muséumans Extrême-Orient**, Paris, 1939, s. V-IX.
- GÜNDOĞDU, H., **Türk Mimarisinde Figürlü Taş Plastik**, İ.Ü. Ed. Fak. Türk Sanatı Kürsüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1979.
- HANCAR, F., «The Eurasian Animal Style and the Altai Complex», **Artibus Asiae**, XV, 1/2, Ascona, Switzerland, 1952, s. 171-194.
- HERZFELD, E., **Die Malereien von Samarra**, Berlin, 1927.
- İSMAİL HAKKI (UZUNÇARŞILI), **Kitabeler**, İstanbul, 1927.
- KURAN, A., **Anadolu Medreseleri**, I. Cilt, O.D.T.Ü. Mimarlık Fak. Yayın: 9, Ankara, 1969.
- MÜLAYİM, S., «Aandolu'da Hayvan Üslubunun Bir Örneği», VII. Sanat Tarihi Semineri, **Seminere Sunulan Bildiriler**, (Yayınlanmamış), İstanbul, 1982 (Mayıs).
- OKLADNIKOV, A.P., **Ancient Population of Siberia and Its Cultures**, New York, 1971.
- ÖDEKAN, A., **Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örüntüleri**, İ.T.Ü. Mimarlık Fak. İstanbul, 1977.
- ÖGEL, B., **İslâmiyetten önce Türk Kültür Tarihi, Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre**, T.T.K. Yay. VII, Seri- No. 42, Ankara, 1962.
- ÖNEY, G., **Anadolu Selçuklarında Heykel Figürlü Kabartma ve XIV. - XV. Asır**

ANADOLU TAŞ TEZYİNATINDA HAYVAN ÜSLUBU

- larda Devamı**, Cilt I, A.Ü.D.T.C. Fak. Sanat Tarihi Kürsüsü (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Ankara, 1966.
- RICE, T.T., **Ancient Peoples and Places, The Scythians**, London, 1957.
- RICE, T.T., **The Seljuks in Asia Minor**, New York, 1961.
- ROERICH, J.N., **The Animal Style among the Nomad Tribes of Northern Tibet**, Prague, 1930.
- ROSTOVTZEFF, M.I., **The Animal Style in South Russia and China**, Princeton, 1929.
- SCHEFOLD, K., «Der Skythische Tierstil in Südrussland», **Eurasia Septentrionalis Antiqua**, XII. Helsinki, 1938, s. 1-78.
- STRZYGOWSKI, J., «Türkler ve Orta Asya Sanatı Meselesi», Çev.: C. Köprülü, **Eski Türk Sanatı ve Avrupa'ya Etkisi**, İş Bankası Kültür Yay.: 152, 1974, s. 1-118.